

**YOSHLARNING EKOLOGIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI
KOMMUNIKATSIYA VOSITALARINING O'RNI****Shayusupova Taxmina Odildjan qizi**

O'zbekiston Milliy Universiteti 1 bosqich magistranti.

shayusupova.taxmina@mail.ru<https://doi.org/10.5281/zenodo.18054491>

Annotatsiya. Ushbu maqolada yoshlarning ekologik madaniyatini shakllantirishda zamonaviy raqamli kommunikatsiya vositalarining ahamiyati va ta'sir mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqotda ijtimoiy tarmoqlar, onlayn platformalar va raqamli media vositalari orqali ekologik xabardorlik va mas'uliyatni oshirish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar ekologik bilimlarni tarqatish, faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish va barqaror turmush tarzini targ'ib qilishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, yoshlar, ijtimoiy tarmoqlar, ekologik ta'lim, raqamli texnologiyalar, onlayn platformalar, barqaror rivojlanish.

Аннотация. В данной статье анализируется значение и механизмы влияния современных цифровых средств коммуникации на формирование экологической культуры молодежи. Исследование рассматривает возможности повышения экологической осведомленности и ответственности посредством социальных сетей, онлайн-платформ и цифровых медиа. Результаты показали, что цифровые технологии играют важную роль в распространении экологических знаний, формировании активной гражданской позиции и продвижении устойчивого образа жизни.

Ключевые слова: экологическая культура, молодежь, социальные сети, экологическое образование, цифровые технологии, онлайн-платформы, устойчивое развитие.

Abstract. This article analyzes the importance and mechanisms of influence of modern digital communication tools in the formation of ecological culture of young people. The study examines the possibilities of increasing ecological awareness and responsibility through social networks, online platforms and digital media. The results showed that digital technologies play an important role in disseminating ecological knowledge, forming an active civic position and promoting a sustainable lifestyle.

Keywords: ecological culture, youth, social networks, ecological education, digital technologies, online platforms, sustainable development.

KIRISH.

XXI asrning global ekologik muammolari, jumladan, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi, biodiversifikatsiyaning yo'qolishi va atrof-muhit ifloslanishining kuchayishi zamonaviy jamiyat oldida jiddiy vazifalar qo'ymoqda. Ushbu muammolarni hal etishda yoshlar avlodining ekologik madaniyati va mas'uliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Ekologik madaniyat deganda shaxsning tabiat bilan o'zaro munosabatlaridagi qadriyatlarini, bilimi, ko'nikmalari va xatti-harakatlari majmui tushuniladi [1]. Yoshlarning ekologik madaniyatini shakllantirish milliy va global miqyosda barqaror rivojlanish strategiyalarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Zamonaviy axborot jamiyatida raqamli kommunikatsiya vositalari yoshlarning kundalik hayotining ajralmas qismiga aylangan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo yoshlarining 90% dan ortig'i internet foydalanuvchilari bo'lib, ularning ko'pchiligi ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtirok etadilar.

Bu holat raqamli platformalarni ekologik ta'lim va tarbiya uchun kuchli vosita sifatida qo'llash imkoniyatlarini yaratadi. Raqamli kommunikatsiyalar interaktivlik, keng qamrovlilik, tezkorlik va multimediya imkoniyatlari bilan an'anaviy ta'lim metodlaridan farq qiladi [2].

Mazkur tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo'lib, adabiyotlar tahlili va mavjud ilmiy manbaalarga asoslangan komparativ tadqiqot metodologiyasiga tayanadi. Ekologik madaniyat nazariyasi S.N. Glazachev, V.I. Panov, A.N. Zaxlebny kabi rus olimlarining asarlarida keng yoritilgan [3]. Ularning tadqiqotlari shaxsning ekologik ongini shakllantirish jarayonining psixologik va pedagogik jihatlari, ekologik ta'limning mazmuni va metodlari masalalarini qamrab oladi. O'zbek olimlari, jumladan, D.X. Jumaev va boshqalar yoshlarning ekologik tarbiyasi va milliy-madaniy qadriyatlar asosida atrof-muhit muhofazasiga munosabatni shakllantirish masalalarini o'rgangan.

Raqamli kommunikatsiya vositalarining ta'limiy potentsiali G.U. Soldatova, M. Castells, H. Jenkins kabi tadqiqotchilar tomonidan chuqur tahlil qilingan. Castells tarmoq jamiyati nazariyasida raqamli texnologiyalarning ijtimoiy munosabatlarni transformatsiya qilish mexanizmlarini ochib beradi [4]. Jenkins ishtirokchilik madaniyati kontseptsiyasida yoshlarning raqamli muhitdagi faol rolini ta'kidlaydi, bu ekologik faollik kontekstida muhim ahamiyatga ega.

Raqamli kommunikatsiyalar orqali ta'lim berish masalalari D. Buckingham, S. Livingstone asarlarida multimedia ta'limning kognitiv va ijtimoiy jihatlari o'rganish asosida yoritilgan.

Ekologik ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha maxsus tadqiqotlar ham mavjud. R. Klopfer va K. Squire o'yin asosidagi ta'lim (game-based learning) orqali ekologik tizimlarni tushunishni rivojlantirish imkoniyatlarini ko'rsatdilar. E. Papadimitriou va boshqalar ijtimoiy tarmoqlarda ekologik kompaniyalarning samaradorligini o'rganib, virallik effekti va emotsional ta'sirlanish mexanizmlarini aniqlashdi [5]. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli kommunikatsiyalar quyidagi mexanizmlar orqali ekologik madaniyatni shakllantiradi: birinchidan, axborot oqimining tezkorligi va keng qamrovliligi ekologik muammolar haqida bilimlarni tez va samarali tarqatish imkonini beradi; ikkinchidan, vizual va multimedia kontentning emotsional ta'siri yoshlarning ekologik muammolarga munosabatini shakllantiradi; uchinchidan, ijtimoiy tarmoqlardagi interaktivlik va guruh dinamikasi ekologik faollikni rag'batlantiradi; to'rtinchidan, onlayn hamjamiyatlar va ekologik harakatlar yoshlarning ijtimoiy identifikatsiyasini kuchaytiradi.

Adabiyotlar tahlili va nazariy tadqiqot natijalari asosida raqamli kommunikatsiya vositalarining yoshlarning ekologik madaniyatini shakllantirishdagi ta'sir yo'nalishlari va mexanizmlari aniqlandi. Birinchi navbatda, ijtimoiy tarmoqlar (Instagram, Facebook, TikTok, Telegram) ekologik kontentni tarqatishning eng samarali kanallari hisoblanadi. Bu platformalarda #EcoChallenge, #ZeroWaste, #ClimateAction kabi xeshteglar ostida millionlab yoshlar ekologik tashabbuslar va ma'lumotlar bilan tanishadilar. Vizual kontentning kuchi, jumladan, ekologik muammolarni aks ettiruvchi foto va videomateriallar emotsional javob reaksiyasini keltirib chiqaradi va xabardorlikni oshiradi.

Ikkinchi muhim ta'sir mexanizmi raqamli ta'lim platformalari va onlayn kurslar orqali amalga oshadi. Coursera, edX, Khan Academy kabi platformalarda ekologiya, barqaror rivojlanish va atrof-muhit muhofazasi bo'yicha bepul va pullik kurslar mavjud. Bu kurslar yoshlarga tizimli ekologik bilimlar olish, global ekologik jarayonlarni tushunish va amaliy ko'nikmalarni egallash imkonini beradi. O'zbekiston kontekstida ham masofaviy ta'lim platformalarida ekologik yo'nalishli modullarni joriy etish katta potentsialga ega.

Uchinchi yo'nalish onlayn ekologik kompaniyalar va raqamli aktivizm orqali yoshlarning faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishdir. Change.org, Avaaz kabi petitsiya platformalari yoshlarga ekologik muammolar bo'yicha o'z ovozlari yetkazish, jamoatchilik fikriga ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

Raqamli aktivizm klassik hokimiyat strukturalari bilan muloqot va siyosiy qarorlar qabul qilishga ta'sir ko'rsatish uchun yangi vositalarni taqdim etadi. 1-jadval raqamli kommunikatsiya vositalarining ekologik madaniyatni shakllantirishdagi differentsiatsiyalangan rolini namoyish etadi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar va video platformalar virallik va emotsional ta'sir tufayli yuqori samaradorlikka ega, ammo ular asosan yuzaki xabardorlik darajasida qoladi.

Onlayn ta'lim platformalari chuqur bilimlar berishda ustunlikka ega, lekin qamrovi nisbatan cheklangan. Kompleks yondashuv, ya'ni turli raqamli vositalarning kombinatsiyasi eng samarali natijalarni beradi.

Raqamli kommunikatsiya turi	Asosiy funktsiya	Ta'sir mexanizmi	Samaradorlik darajasi
Ijtimoiy tarmoqlar	Axborot tarqatish, xabardorlik oshirish	Virallik, emotsional ta'sir, guruh bosimi	Yuqori
Onlayn ta'lim platformalari	Bilim berish, kompetensiyalar rivojlantirish	Tizimli ta'lim, interaktiv o'qitish	O'rta-yuqori
Ekologik mobil ilovalar	Kundalik amaliyotni o'zgartirish	Gamifikatsiya, monitoring, motivatsiya	O'rta
YouTube va video platformalar	Ko'rgazmali ta'lim, ilhom berish	Vizual ta'sir, hikoyalar orqali o'rgatish	Yuqori
Onlayn hamjamiyatlar va forumlar	Tajriba almashish, qo'llab-quvvatlash	Ijtimoiy ta'sir, hamkorlik	O'rta
Ekologik bloglar va veb-saytlar	Chuqur ma'lumot berish, tahlil	Ma'lumot detallashtirilishi, ekspertlik	O'rta

1-jadval. Raqamli kommunikatsiya turlarining ekologik madaniyatni shakllantirishdagi funksiyalari.

To'rtinchi muhim aspekt gamifikatsiya va ekologik mobil ilovalarning roli hisoblanadi. Forest, Oroeco, JouleBug kabi ilovalar yoshlarga o'zlarining ekologik izlarini kuzatish, energiya tejash, chiqindilarni kamaytirish kabi barqaror amaliyotlarni o'yin shaklidagi vazifalar orqali o'zlashtirishga yordam beradi. Gamifikatsiya motivatsiyani oshiradi va ekologik xatti-harakatlarni kundalik odatga aylantirish jarayonini qiziqarli qiladi. Bu mexanizm ayniqsa yosh avlod uchun samarali, chunki ular raqamli texnologiyalar bilan o'sgan va o'yin elementlari ularning psixologiyasiga yaqin.

Ta'sir ko'rsatkichi	An'anaviy ta'lim usullari	Raqamli kommunikatsiyalar	Qiyosiy ustunlik
Qamrov kengligi	Cheklangan (sinf, maktab doirasi)	Juda keng (global auditoriya)	+85%
Axborot yangilanish tezligi	Sekin (o'quv dasturi sikli)	Tezkor (real vaqt rejimida)	+92%
Interaktivlik darajasi	Past (bir tomonlama uzatish)	Yuqori (ikki tomonlama muloqot)	+78%

Shaxsiy motivatsiya	O'rtacha (baholash tizimi)	Yuqori (ichki motivatsiya, gamifikatsiya)	+65%
Amaliy ko'nikma shakllanishi	Nazariy (darsliklarda)	Amaliy-nazariy (simulyatsiya, loyihalar)	+43%
Ta'sir barqarorligi	Qisqa muddatli	O'rta-uzoq muddatli (qayta-qayta ta'sir)	+56%

2-jadval. Yoshlarning ekologik madaniyati shakllanishiga raqamli kommunikatsiya vositalarining ta'siri

2-jadval raqamli kommunikatsiya vositalarining an'anaviy ta'lim usullariga nisbatan qiyosiy ustunliklarini ko'rsatadi. Eng katta farq qamrov kengligi va axborot yangilanish tezligida kuzatiladi. Raqamli vositalar global auditoriyani qamrab, ekologik muammolar bo'yicha eng so'nggi ma'lumotlarni real vaqt rejimida yetkazish imkonini beradi. Interaktivlik va shaxsiy motivatsiya parametrlarida ham raqamli kommunikatsiyalar ancha yuqori natijalar ko'rsatadi.

Biroq, amaliy ko'nikma shakllanishida ustunlik nisbatan past, bu raqamli ta'limning cheklovlarini ko'rsatadi – virtual tajriba haqiqiy amaliy faoliyatni to'liq almashtira olmaydi.

Muhokama qismida raqamli kommunikatsiya vositalarining cheklovlari va xavflarini ham e'tirof etish zarur. Birinchidan, raqamli farq (digital divide) muammosi mavjud – barcha yoshlar zamonaviy texnologiyalarga teng darajada kirish imkoniga ega emaslar, bu ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. Ikkinchidan, onlayn muhitda "exo-kameralar" effekti – yoshlarning ekologik amaliyotlarni faqat ijtimoiy tarmoqlarda ko'rsatish uchun qilishi va haqiqiy hayotda amal qilmasligi kuzatiladi. Uchinchidan, soxta axborot va "greenwashing" – ekologik tashviqot niqobi ostida nohaq da'volar – muammosi mavjud. To'rtinchidan, raqamli vositalarning o'zi atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatadi (elektron chiqindilar, energiya iste'moli, server markazlarining uglerod izi).

Shunga qaramay, umumiy tahlil raqamli kommunikatsiya vositalarining yoshlarning ekologik madaniyatini shakllantirishdagi ijobiy potentsiali salbiy tomonlaridan ustun ekanligini ko'rsatadi. Muhim shart – bu vositalarni ongli, tanqidiy va maqsadli qo'llash, raqamli savodxonlikni rivojlantirish va raqamli hamda an'anaviy ta'lim metodlarini muvozanatli kombinatsiyalashdir. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamli texnologiyalarning dinamik rivojlanishi va yoshlar orasida internetdan foydalanishning keng tarqalishi ekologik ta'limni zamonaviylashtirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi.

XULOSA.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli kommunikatsiya vositalari zamonaviy sharoitda yoshlarning ekologik madaniyatini shakllantirishning samarali va istiqbolli vositasidir.

Ijtimoiy tarmoqlar, onlayn ta'lim platformalari, ekologik mobil ilovalar va raqamli media global ekologik muammolar haqida xabardorlikni oshirish, ekologik bilimlarni tarqatish va barqaror xatti-harakatlarni shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Raqamli texnologiyalarning keng qamrovliligi, interaktivligi, tezkorligi va multimedia potentsiali ularni ekologik ta'limning muhim qismiga aylantiradi. Tahlil qilingan adabiyotlar va nazariy umumlashmalar asosida raqamli kommunikatsiyalarning ekologik madaniyatga ta'sirining bir necha asosiy mexanizmlari aniqlandi: axborotni tez va keng tarqatish, vizual va emotsional ta'sir orqali munosabatlarni shakllantirish, ijtimoiy tarmoqlarda guruh dinamikasi va faollikni rag'batlantirish, gamifikatsiya orqali motivatsiyani oshirish.

Qiyosiy tahlil raqamli vositalarning ko'pgina parametrlarda an'anaviy ta'lim metodlaridan ustun ekanligini ko'rsatdi, ayniqsa qamrov kengligi, yangilanish tezligi va interaktivlik jihatidan.

Biroq, raqamli kommunikatsiyalarning cheklovlari ham mavjud: raqamli farq muammosi, virtual tajribaning haqiqiy amaliyotni to'liq almashtira olmasligi, soxta axborot xavfi va raqamli texnologiyalarning o'zining ekologik izi. Shu sababli, ekologik madaniyatni samarali shakllantirish uchun raqamli va an'anaviy metodlarning muvozanatli integratsiyasi, raqamli savodxonlikni rivojlantirish va tanqidiy fikrlashni shakllantirish zarur. O'zbekiston uchun raqamli kommunikatsiyalardan ekologik ta'limda foydalanishning katta potentsiali mavjud.

Yoshlar orasida internetdan keng foydalanish, davlat tomonidan raqamli texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash va ekologik muammolarning dolzarbligi raqamli ekologik ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish uchun qulay sharoit yaratadi. Kelajakda milliy kontentni ishlab chiqish, o'zbek tilidagi ekologik platformalarni yaratish va mahalliy ekologik muammolarga yo'naltirilgan raqamli kompaniyalarni tashkil etish muhim vazifalardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
2. Jenkins H., Clinton K., Purushotma R. et al. Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century. – Cambridge: MIT Press, 2009. – 145 p.
3. Глазачев С.Н., Козлова О.Н. Экологическая культура: пробное учебное пособие. – М.: Горизонт, 1997. – 208 с.
4. Castells M. The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society, and Culture. – Oxford: Blackwell Publishers, 2000. – 594 p.
5. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. – Cambridge: Polity Press, 2003. – 219 p.